

AYOL SPORTCHILARNING JINSIY O‘ZIGA XOSLIGINI SHAKLLANTIRISH TAHLILI

Umarov Abdusamat Abdumalikovich

Qo‘qon davlat pedagogika instituti professori

abdusamatumarov@gmail.com

Xojimurodova MahliyoXon Kenjavoy qizi

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

maxliyoXonxojimurotova96@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada gender identifikatsiyasini shakllantirishning yetakchi shartlaridan biri sportchi ayollar sportning yetakchi turi sifatida harakat qilishi, sportchilarning o‘z sport rollarini aniqlash va sport karerasini tugatgandan keyin ham davom etishi, shartli ravishda erkak sport turlari bo‘yicha sportchilarda gender identifikatsiyasining shakllanishi, shartli ravishda ayol sportchilarga qaraganda o‘zgacha sodir bo‘lishi haqida ma‘lumotlar berilgan

Kalit so‘zlar: Sportchilar, gender identifikatsiya, reproduktiv salomatligi, oiladagi gender, gender tenglik, statistik ma‘lumotlar, sport faoliyati, irodani mustahkamlash.

Gender va sport rollari o‘rtasidagi ziddiyat allaqachon bir qator mualliflarning tadqiqotlarida e‘lon qilingan (Anshel, Porter, Quek, 1998; Schmalz, Davison, 1996; Lamont - Mills, 1998; Knight, Giuliano, 2003; Lance, 2004; Krane, Choi, Baird, Aimar, Kauer, 2004; Hoiness, Weathington, and Contrell 2008). Ajablanarlisi shundaki, ayol sportchilarda gender va sport rollari to‘qnashuvi bundan yigirma yil oldin e‘lon qilingan bo‘lsada, shu paytgacha rol mojarosini hal qilish bo‘yicha ayol sportchilar bilan ishlashning aniq dasturlari yoki tamoyillari ishlab chiqilmagan. Sport bilan shug‘ullanish ayol sportchilarni yuksalishga olib keladimi yoki yo‘qmi, hali ham munozaralar mavjud, ammo haqiqat allaqachon amaliy harakatlarni talab qiladi. Shunga qaramay, sportchi qizlarning yuklari har yili ortib bormoqda, ular tobora ko‘proq professionallik va fidoyilikni talab qilmoqdalar va sportchilarning kelajagi haqida kam gapirishmoqda.

Gender identifikatorini shakllantirish chiziqli bosqichma - bosqich emas gender rang - barang xatti - harakatlarning o‘zgarishi va bir vaqtning o‘zida sodir bo‘ladigan ko‘plab jarayonlardir. Gender identifikatsiyasini shakllantirishning yetakchi shartlaridan biri sportchi ayollar sportning yetakchi turi sifatida harakat qiladi. Sportchilarni o‘zlarining sport rollari bilan aniqlash odatda bolalikdan boshlanadi va kattalar hayotida, ko‘pincha sport karerasini tugatgandan keyin ham davom etadi.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

Shartli ravishda erkak sport turlari bo'yicha sportchilarda gender identifikatsiyasining shakllanishi shartli ravishda ayol sportchilarga qaraganda boshqacha sodir bo'lishi mumkin.

Tadqiqotlarga ko'ra, jinsiy rol pozitsiyalarining shakllanishi oxirida bu o'spirinlik davrida, qizlarning tashqi ko'rinishiga bo'lgan qiziqishi keskin oshganda, o'z qadr - qimmatining o'sishi, yoqtirish ehtiyojining oshishi va qarama - qarshi jinsdagi o'zlarining va boshqalarning muvaffaqiyatlarini keskin baholash bilan bog'liq bo'lgan o'z - o'zini hurmat qilish paydo bo'ladi.

Biroq, boshqa qizlar tashqi ayol qiyofasini tiklagan davrda - kiyim tanlashni o'rganish, ayollarning xulq - atvorini o'zlashtirish, o'g'il bolalar bilan muloqot qilishni boshlash - sportchilar asosan sport faoliyati foydasiga tanlov qilishadi. Shu bilan birga, biz shuni ta'kidlaymizki, ayollar sportining shartli sportchilari - o'zlarining sport turlariga (ya'ni faoliyatning tabiati bilan) va hakamlarning umidlariga muvofiq - nafaqat sport uchun xarakterli natijalarga erishish strategiyasini o'zlashtiradilar. Ular uchun xulq - atvorning ayollik sxemalarini o'zlashtirish ham bir xil darajada muhimdir - shuningdek, yuqori sport natijalariga erishish vositasi sifatida: to'g'ri turish, nazokatli yurish, nafis, moslashuvchan qilish qobiliyati. An'anaviy ravishda erkaklar sporti xulq - atvorning ayol shakllarini rivojlantirishni nazarda tutmaydi, balki yengish, kurash tamoyiliga asoslanadi. Shunga ko'ra, shartli ravishda erkak sport turlari bilan shug'ullanadigan sportchilarda gender identifikatsiyasining shakllanish davri sport faoliyatining erkak tabiati tufayli keyingi yosh davriga o'tadi.

Taxminan 17 - 19 yoshda, shartli ravishda erkak sport turlari bo'yicha sportchilar o'zlarining yoshidagi boshqa qizlarga nisbatan gender identifikatsiyasida farqlarni aniqlaydilar. Biroz kechikish bilan ishqiy munosabatlarga bo'lgan ehtiyoj uyg'onadi - gender identifikatorining majburiy shakllanishi boshlanadi. Bu yoshda ko'plab sportchilar turli darajadagi inqirozni boshdan kechirishadi, unda sportchining roli va qizning roli o'rtasida tanlov qilish zarurati kuchayadi - sportchi va qizga qo'yilgan qarama - qarshi talablar bilan bog'liq ortiqcha kuchlanish paydo bo'ladi. Sportchilarda gender va sport rollarining ichki izchilligi yetarli emas, shuning uchun sportchining asosiy (ustuvor) roli bilan identifikatsiya qilish, gender identifikatsiyasiga zarar yetkazish mumkin. Haddan tashqari kuchlanish bilan kurashish uchun turli xil strategiyalar mumkin - masalan, ayollikning namoyon bo'lishida haddan tashqari ko'p bo'lish, uni e'tiborsiz qoldirish, almashtirish yoki gender imidjini, xatti - harakatlarini va boshqalarni ongli ravishda loyihalaydi.

Ushbu davrda ba'zi sportchilar ongli ravishda ayollik fazilatlarini namoyon etishga tayyor bo'lgan vaqtni kechiktiradilar va sport karerasini o'zlarining asosiy

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

maqsadlariga aylantiradilar. Shartli ravishda erkak sport turlari bilan shug'ullanadigan qizlarda gender o'ziga xosligini shakllantirish muddatlarining o'zgarishi va keyingi yosh davrida gender o'ziga xosligini shakllantirishning yanada kuchayishi shuni ko'rsatadiki, gender qiyinchiliklari orasida ayol xulq - atvor sxemalarining yetarli darajada o'zlashtirilmaganligi bilan bog'liq ishqiy munosabatlardagi qiyinchiliklar ham paydo bo'lishi mumkin.

Normlar, tadbirlarlar va qoidalar insonning xatti - harakatlarini o'z - o'zidan emas, balki faqat ma'lum bir shaxs tomonidan qabul qilingan taqdirda tartibga soladi. Normalar jozibali (siz ularni bajarishni xohlaysiz) yoki jozibali emas (shubhali) deb qabul qilinishi mumkin. Sport faoliyati kontekstida bu qoidalar va xulq - atvor namunalarini qabul qilish masalasidir. Ehtimol, sportchilarning haddan tashqari erkakligi gipertrofiyalangan o'rganilgan sport qadriyatlar ustuvorliklariga asoslangan.

Shartli ravishda erkak sport turlari bilan shug'ullanadigan sportchilarda gender va sport rollarining nomuvofiqligi holatida ularning tanasi qarama - qarshiliklar bilan ajralib turadi. Mushaklari bilan faxrlanib, sportchilar ko'pincha o'z tanalariga salbiy munosabatda bo'lishadi - ular erkak jismoniy holatidan shikoyat qiladilar (oyoqlari juda shishgan, orqa keng, elkalari katta, bellari yo'q), tanada egiluvchanlik etishmasligi. Sportchilarning jinsi o'ziga xosligini shakllantirishga gender o'ziga xosligini shakllantirish shartlarining mumkin bo'lgan hissalar to'g'risida (agar ular tanqidiy qabul qilinmasa) biz birinchi gipoteza sifatida ilgari suramiz - shartli ravishda erkak sport turlari bilan shug'ullanadigan sportchilar faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari ularning jinsi o'ziga xosligini shakllantirishda bir qator qiyinchiliklar paydo bo'lishiga olib keladi:

- sizning tanangiz haqidagi g'oyalar qarama - qarshiliklar bilan tavsiflanadi;
- ayol xulq - atvori sxemalari yetarli darajada taqdim etilmagan (o'zlashtirilmagan) ;
- romantik munosabatlar qiyin;
- gender va sport rollarining ichki izchilligi yetarli emas;
- ayol sportchining roli bilan identifikatsiya qilish gender identifikatsiyasiga zarar yetkazadi;

Ayol sportchilarni erkaklashtirish sabablarini muhokama qilib, biz uchinchi gipoteza sifatida quyidagilarni taklif qilamiz: shartli ravishda erkak sport turlari bilan shug'ullanadigan ayol sportchilarning haddan tashqari erkakligi gipertrofiyalangan o'rganilgan sport qadriyatlar ustuvorliklariga asoslanadi. Feminizm va erkaklik o'rtasida mazmunli tanlovlarni ta'minlaydigan jarayonlardir. Texnologiyalar rivojlanga davrda yashar ekanmiz kunimizda noodatiy voqealarni ham eshitmoqdamiz.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

Masalan erkak bokschi ayollar chempionatida 2023 yil Hindistonning Nyu - Deli shahrida boks bo'yicha ayollar o'rtasidagi Jahon chempionati bahslari yakunlandi. 66 kg vazn toifasida O'zbekiston sharafigini himoya qilgan Navbahor Hamidova turnirning bronza medalini qo'lga kiritdi. Hamidova musobaqaning chorak finalida jazoirluk Imane Halifga qarshi ringga chiqib imkoniyatni boy bergandi, lekin keyinchalik genetik tekshiruv Imane Halifning erkak kishi ekanligini aniqladi. Halif diskvalifikasiya qilinishi natijasida Hamidovaga bronza medali taqdim etildi. Qizig'i jazoirluk bokschi o'tgan yilgi Jahon chempionatida kumush medalni qo'lga kiritgan. U hatto Olimpiada o'yinlarida ham qatnashgan, biroq shu paytgacha biror marta mutasaddilar tomonidan genetik tekshiruv o'tkazish fikri paydo bo'lmagan. Reuters nashrining yozishicha, uning genetik tekshiruvda testosteron darajasi (erkaklik gormoni) juda yuqori bo'lgani aniqlangan.

Sportchilar har kuni qaror qabul qilishadi - mashg'ulotlarga borish yoki do'stlar bilan uchrashish, musobaqalarga borish yoki institutdagi darsdan tashqari tadbirda qatnashish (yoki oilangiz bilan vaqt o'tkazish). Har kuni sportchilar qadriyatlar o'rtasida tanlov qilish zarurati bilan duch kelishadi va bu tanlov asta - sekin avtomatizmga olib keladi, mahoratga aylanadi («men shunchaki turaman va mashg'ulotlarga boraman») - qaror ko'p marta qabul qilinganda, iroda har safar samaraliroq bo'ladi. Qoida tariqasida, nima asosida qaror qabul qilinganligini tushunish qiyin - sport va boshqa faoliyat turlari o'rtasida tanlov qanday amalga oshiriladi - sportchilarning javoblari «menga kerak» kabi eshitiladi. Shu bilan birga, kundalik tanlovlar faqat tashqi tomondan vaziyatga o'xshash qarorlar sifatida ko'rinadi - mashg'ulotlarga borish yoki qilmaslik. Muhimi, ular doimiy (uzoq muddatli) harakat bo'lib, ancha ahamiyatlidir - har safar bu sportni faoliyat turi sifatida davom ettirish foydasiga tanlovdir (va shunga mos ravishda rollar orasidagi tanlov qizlarga qaraganda ko'proq sportchilardir). Shuning uchun sportchining har kuni qaror qabul qilishi, tanlov (harakat)ni amalga oshirishi faoliyatning xususiyatlarini shaxs xususiyatiga (erkaklik) aylantiradigan mexanizm (jarayon) vazifasini bajaradi. Bunday jarayon sport faoliyatini shaxsiy shakllanish darajasiga ko'taradi (ko'taradi).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Абдуллаев А., Хонкелдиев Ш.Х. Жисмоний тарбия назарияси ва услубияти. – Тошкент: ЎзДЖТИ нашриёт-матбаа уйи. 2005. 168 б.
2. Абдумаликович, Умаров Абдусамат, and Хожимуродова Махлиёхон Кенжавой кизи. 2022. “Феноменологическое Поле Гендерной Идентичности

Спортсменок”. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture 3 (12), 15-18. <https://cajipc.centralasianstudies.org/index.php/>

3. JISMONIY FAOLLIKNING INSON RUHIYATIGA VA SHAXS KOMPETENSIYASIGA TA’SIRI: 10.53885/edinres. 2022.97. 51.132 МК Хожимуродова Қо ‘qon davlat pedagogika instituti Jismoniy madaniyat metodikasi kafedrası stajyor-o ‘qıtuvchisi

a. qizi, X. M. K. . (2023). AN INNOVATIVE APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF WOMEN’S SPORTS BASED ON GENDER EQUALITY. Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence, 2(5), 437–440. Retrieved from <https://univerpubl.com/index.php/horizon/article/view/1582>

4. qizi, X. M. K., O’rmonjonovich, I. F., & qizi, A. M. A. (2022). Problems of Development of Physical Culture and Sports after Independence. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 3(12), 58-62. Retrieved from <https://www.cajipc.centralasianstudies.org/index.php/CAJLPC/article/view/637>

5. Умаров, А., & Хожимуродова, М. (2023). ПРОБЛЕМЫ ЖЕНСКОГО СПОРТА В СЕМЕЙНО БРАЧНЫХ УСЛОВИЯХ. ИЖТИМОЙ-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(6), 313–317. <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6Y2023N42>

6. Араббоев, К. Т., and Е. Я. Михайлова. "ОБОСНОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ФАКУЛЬТЕТА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПОСРЕДСТВОМ ТЕХНОЛОГИЙ ИНТЕГРИРОВАННОГО МОДУЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ." *Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi* 7 (2023): 753-757.

7. Tokhirzhonovich, Arabboev Kakhramon. "The effect of physical activity on the body of schoolchildren in physical education lessons." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.12 (2023): 112-115.

8. Arabboyev, Q. T. "O ‘quv uslubiy majmua." (2021).

9. Tohirjonovich, Arabboyev Qahramon. "THE EFFECT OF PHYSICAL ACTIVITY OF DIFFERENT INTENSITY ON THE FEMALE ORGANISM." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 12.12 (2023): 89-93.

10. Tohirjonovich, Arabboyev Qahramon. "THE ROLE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN STUDENT ACTIVITY AND LIFESTYLE." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 12.09 (2023): 58-63.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik,
pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv
masalalari

11. Murodova, Guli. "RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI DARS JARAYONIDA QO'LLASHDAGI SAMARASI." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz) 19.19 (2022).
12. Муратова, Гулнара. "К вопросам нормирования нагрузок в зависимости от задач на уроках физического воспитания в общеобразовательной школе." Наука и технология в современном мире 2.16 (2023): 32-35.
13. Муратова, Гулнара Рашитовна. "Воспитание нравственных качеств учащейся молодёжи посредством занятий физической культурой и спортом." International journal of advanced research in education, technology and management 2.6 (2023).
14. Rashitovna, Muratova Gulnara. "The importance of developing a healthy lifestyle in primary school students." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 12.09 (2023): 19-21.
15. Муратова, Гулнара Рашитовна. "ОПТИМИЗАЦИЯ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОРЕВНОВАТЕЛЬНО-ИГРОВОГО МЕТОДА." Uzbek Scholar Journal 16 (2023): 176-179.
16. Mukhtarovna, Yuldasheva Jamilakhan, Melikhujayeva Noilakhan, and Mirzarahimova Muhtasarkhan. "THE PECULIARITY OF TAKING GYMNASTICS CLASSES WITH STUDENT GIRLS." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 12.03 (2023): 47-51.
17. Умаров, Абдусамат, Зулхумор Умарова, and Мохира Алишерова. "ПОДВИЖНЫЕ ИГРЫ В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ." Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences 2.22 (2023): 102-106.
18. Дунаев, К. Ш., А. Умаров, and Ш. А. Арсланов. "Проблемы и перспективы спортизации физического воспитания школьников." ББК 75.1 А-43 Ответственный редактор (2021): 100.
19. Умаров, Абдусамат Абдумаликович, and Зулхумор Уринбаевна Умарова. "СПОРТ В СИСТЕМЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕСТВА: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД." INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS". Vol. 2. No. 2. 2023.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik,
pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv
masalalari

20. Назаров, А. Т., and А. А. Умаров. "Отношение к физической культуре и спорту студентов и школьников." *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук* (2020): 130.

21. Abdumalikovich, Umarov Abdusamat. "Biomechanics Of Running Step Technique." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 87-91.

